

Streszczenie

Wprowadzenie: Wiek młodzieńczy jest istotnym okresem w życiu i rozwoju człowieka, gdyż wtedy kształtują lub umacniają się liczne zachowania zdrowotne, mające przełożenie na stan zdrowia jednostki. Wobec tego istotne z perspektywy promocji zdrowia (PZ) wydaje się przygotowanie propozycji działań, które są odpowiedzią na faktyczne potrzeby zdrowotne osób w okresie dorastania. Stąd kluczowym elementem wdrażania interwencji w zakresie PZ jest identyfikacja czynników mogących warunkować zachowania zdrowotne ludzi młodych.

Cel pracy: Głównym celem pracy jest ocena uwarunkowań zachowań zdrowotnych uczniów szkół średnich z terenu Małopolski.

Material i metody: Niniejsza praca opiera się na wynikach sondażu diagnostycznego przeprowadzonego wśród uczniów ($n=1016$) w wieku od 15 do 20 lat z 9 małopolskich szkół średnich. Sondaż zrealizowano we wrześniu i październiku 2017 roku metodą wywiadu bezpośredniego z użyciem papierowego formularza, na którym respondent udzielał odpowiedzi. Zintegrowane narzędzie badawcze wykorzystane w sondażu zawierało Kwestionariusz Europejskiego Sondażu Kompetencji Zdrowotnych (European Health Literacy Survey Questionnaire; HLS-EU-Q), Wielowymiarową Skalę Umiejszczenia Kontroli Zdrowia - wersja B (Multidimensional Health Locus of Control Scale-B, MHLC-B), pytania dotyczące zachowań zdrowotnych używane w cyklicznym badaniu Health Behavior in School-aged Children (HBSC) oraz autorski kwestionariusz osobowy. Analizą objęto zachowania żywieniowe, aktywność fizyczną, konsumpcję alkoholu, palenie tytoniu oraz stosowanie e-papierosów. Następnie dokonano oceny związku występowania zachowań zdrowotnych z czynnikami społeczno-demograficznymi i kompetencjami zdrowotnymi (KZ).

Wyniki: Wyniki analizy wykazały, że mężczyźni częściej niż kobiety piją alkohol ($p=0,018$), korzystają z e-papierosów ($p<0,001$), spożywają więcej posiłków w ciągu dnia ($p=0,037$), a także podejmują regularną aktywność fizyczną ($p<0,001$) i poświęcają na nią przynajmniej pół godziny ($p<0,001$). Wyższy wiek związany był z istotnie częstszym spożywaniem alkoholu ($p<0,001$), używaniem e-papierosów ($p<0,001$) i paleniem tradycyjnych wyrobów tytoniowych ($p<0,001$), a także z rzadszym podejmowaniem aktywności fizycznej ($p=0,01$), spożywaniem warzyw i owoców ($p=0,009$) oraz jedzeniem posiłków o stałych porach ($p=0,047$). Uczniowie technikum częściej niż licealiści przynajmniej raz w życiu palili papierosy ($p=0,009$) i korzystali z e-papierosów ($p<0,001$) oraz częściej używali e-papierosów w okresie poprzedzającym sondaż ($p<0,001$), ponadto rzadziej spożywali przynajmniej raz dziennie warzywa i owoce ($p<0,001$) oraz posiłki o stałych porach ($p=0,009$). Respondenci zamieszkujący tereny wiejskie częściej poświęcali na aktywność fizyczną mniej niż pół godziny dziennie ($p=0,027$), ale rzadziej używali e-papierosów w okresie bezpośrednio przed badaniem niż mieszkańcy miast ($p=0,003$). Uczniowie mieszkający w miastach powyżej 400 tys. mieszkańców rzadziej spożywali posiłki o stałych porach ($p=0,023$). Adolescenci, których ojcowie mieli

wykształcenie średnie lub wyższe, częściej podejmowali aktywność fizyczną trwająca przynajmniej pół godziny dziennie ($p=0,045$). Ponadto, wyższe wykształceniem ojca respondentów sprzyjało częstszemu spożywaniu przez nich warzyw i owoców co najmniej raz dziennie ($p=0,001$). Natomiast wyższe wykształcenie matki związane było z częstszym poświęcaniem na aktywność fizyczną przynajmniej 30 minut dziennie ($p=0,002$) oraz częstszym konsumowaniem produktów typu fast food co najmniej kilka razy w ciągu tygodnia ($p=0,023$). Z kolei respondenci, których matki posiadały wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe rzadziej deklarowali spożywanie posiłków o stałych porach ($p=0,004$). Uczniowie, których status związku rodziców był aktualnie inny niż małżeństwo częściej deklarowali przebycie inicjacji nikotynowej niż respondenci, których rodzice przebywali w związku małżeńskim ($p=0,017$). Bardzo dobra sytuacja materialna rodziny uczestnika badania sprzyjała częstszemu spożywaniu żywności typu fast food co najmniej kilka razy w tygodniu ($p<0,001$), jedzeniu warzyw i owoców co najmniej raz dziennie ($p=0,014$) i paleniu papierosów w okresie poprzedzającym badanie ($p=0,019$), a także rzadszemu podejmowaniu pierwszych prób konsumpcji wyrobów alkoholowych ($p=0,034$). Poziom KZ był istotnie wyższy ($p=0,015$) wśród uczniów poświęcających na aktywność fizyczną przynajmniej pół godziny dziennie ($34,85\pm 6,45$) niż wśród tych, którzy byli mniej aktywni ($33,93\pm 6,16$). Ponadto, wyższy poziom KZ ($p=0,019$) stwierdzono wśród respondentów spożywających warzywa i owoce przynajmniej raz dziennie ($34,69\pm 6,29$) niż wśród jedzących te produkty rzadziej ($33,80\pm 6,27$).

Wnioski: Zmiennymi społeczno-demograficznymi najczęściej wykazującymi związek z zachowaniami zdrowotnymi młodzieży uwzględnionymi w niniejszej analizie były wiek, płeć oraz typ szkoły respondenta. Z kolei status związku rodziców, wykształcenie ojca oraz co nieoczekiwane poziom KZ respondenta były zmiennymi, dla których najrzadziej wykazywano podobną zależność. Powyższe wnioski mogą stanowić podstawę dla interwencji w zakresie PZ, których celem jest umocnienie i poprawa zdrowia młodzieży.

Słowa kluczowe: młodzież, zachowania zdrowotne, zdrowie młodzieży, uwarunkowania zachowań zdrowotnych, promocja zdrowia, kompetencje zdrowotne